

species impressa convenientiam cum objecto, imo est ipsamet quidditas objecti, quatenus totum quod in objecto invenitur realiter, transfertur ad speciem representative; ergo habet formalem similitudinem. Et in hoc differt exemplum vulgare de semine, quod ita est virtus generantis in esse naturali, quod nullo modo participat esse ipsius geniti, sed solum est virtus ad illud. At vero species impressa ita est virtus objecti ad eliciendam cognitionem et formandum verbum quod tamen formaliter in se habet esse intentionale, in quo convenit cum objecto representative, sed non entitative, et cum specie expressa convenit in eodem esse intentionali, licet non sit ita formatum et expressum sicut in ipso verbo.

Unde ad argumentum contra hoc factum a principio respondetur, speciem esse similem objecto non entitative sicut duo individua ejusdem speciei, sed intentionaliter sicut imago, et idea respectu sui representati. Et cum urget quod non potest dici similitudo per modum convenientiæ in natura, aut per modum imaginis, sed solum per modum instrumenti requisiti ad tendendum in tale objectum, respondetur, esse quidem instrumentum per modum seminis cognoscibilis, sed tamen non manere in ordine solius esse naturalis, sed habere etiam formaliter ordinem esse intentionalis, seu representativi, et in hoc esse, seu ordine, est ipsummet objectum representatum, seu vices ejus gerens, licet virtualiter dicatur representare comparative ad verbum, quod in actu secundo, et secundum perfectam formationem in esse intellecto representat, et non solum in esse intelligibili et in actu primo. Et licet P. Suarez loco citato numero xxvi, solum admittat similitudinem analogam inter speciem, et objec-

tum, imo solum intentionem per modum tendentiæ ad illud, et per modum instrumenti, indeque reputat infirmam esse rationem, qua probatur ex similitudine speciei cum objecto, non posse dari speciem Dei ut est in se, tamen hoc totum est considerare speciem in esse accidentis et entitative; representative autem et secundum esse intelligibile, oportet quod sit ejusdem immaterialitatis, et intelligibilitatis cum objecto, imo ipsummet objectum in illo esse intelligibili etiam quoad ultimum gradum et constitutum illius. Unde si repugnat, quod species corporea immediate representet spiritum, multo magis quod creata representatio Deum, sed de his dicemus aliquid infra q. xi. et latius I p. q. xii.

Ad secundam difficultatem respondetur speciem informare dupliciter potentiam, scilicet entitative seu inherendo, intentionaliter autem et vice objecti perficiendo, seu potius transformando potentiam in objectum. Et ratio est, quia species inter omnes alias formas hoc habet speciale, quod non solum informat pro se, sed vice alterius, scilicet objecti, imo propter se non requiritur, sed propter objectum a quo perficitur potentia sine hoc, quod cum ipso objecto constituat naturam aliquam. Unde hæc unio objectiva non debet reputari intelligibilis, sed maxime ad intelligendum conducens, et ex ipsis effectibus manifeste colligitur debere poni, nam forma intentionalis entitative considerata dependet in suo esse a subiecto sicut reliquæ formæ, et actual subiectum sicut ipsæ. At vero objectum representatum in specie, non accipit aliquid esse a subiecto, nec constituit cum illo aliquam naturam, sed ita presentatur potentiæ, quod determinat, et actual illam intelligibiliter sine hoc quod realiter

alteret illam, et transmutet aut componat aliquid tertium cum illa. Item potentia non utitur entitate speciei tanquam principio specificante actus suos, sed objecto in ea representato unitur, tanquam specificativo, sed potentia debet actuali a suo specificativo in quantum specificativum est, ergo si ab entitate speciei non specificatur, bene tamen ab objecto representato, alia unio seu actualio, aut determinatio debet intercedere inter objectum representatum, et potentiam, et hæc dicitur unio intelligibilis, seu intentionalis, interentitatem vero speciei, et potentiam est unio accidentalis, id est, inherentiæ. Denique, species inheret potentiæ, etiam quando actu non cognoscitur objectum, sed species conserventur in illa per modum reliquorum accidentium, cum vero potentia actu cognoscit, tunc non solum actualatur entitative ipsa specie, sed actualatur ipso objecto in ea contento, et representato, ab hoc enim non semper actualatur potentia, sed tunc quando actu cognoscit.

Nec sufficit dicere, quod quando actu cognoscitur objectum, species non de novo actualatur, sed solum potentia excitata denuo operatur ulando ista specie. Contra enim est, quia nec potentia excitari, neque operari potest, nisi ut actualata a specie ea actualione quæ sit principium specificationis actuum, actus autem non specificantur ab ipsa entitate speciei ut inherente, sed ab objecto in ea contento et representato, ergo repugnat dicere, quod species non actualatur novo modo, sed tantum potentia operatur et utitur illa, siquidem ut operetur debet presupponi potentia actualata a specie, non ratione ejus quod continet, ab hoc enim specificatio et determinatio illius actus dependet, sicut etiam in causis instrumentalibus aliter operatur instrumentum ratione ejus

quod in se est, verbi gratia, calor ut calefaciens, aliter ratione ejus, cujus vices gerit, id est, ratione virtutis Animæ, vel ignis. Quod ergo in genere efficientium videmus in instrumentis, proportionaliter dicendum est in causis formalibus in genere cognoscibili, quod species et informat ratione sui per inherentiæ, et ratione objecti cujus gerit vices per cognoscibilitatem, quasi instrumentum quoddam formale, seu vice objecti informans, nec enim potest potentia operari solum ratione actualionis entitative, nisi etiam actualatur vice objecti, quia ab ipso objecto pendet specificatio et determinatio actus. Et hanc duplicem unionem, seu actualionem D. Thomas affirmat, nam de objectiva sæpe dicit potentiam cognoscitivam fieri ipsum objectum non componendo cum illo aliquam naturam, sed intentionaliter se transformando in illud ut I parte, quæstion. xv. articulo. I, et quæstion. II de Veritate, articulo. II et III de Anim. lection. XIII, et III contra Gentiles, capit. LI, ubi dicit: « Speciem non constituitur aliquam naturam cum intellectu, sed perficere ipsum ad intelligendum, » et ideo non repugnat divinæ essentiæ in ratione specie actualare intellectum. Ratione vero actualionis entitative et inherentiæ dicit I p. quæst. LV, art. I ad 2, quod sensus non est ipsa similitudo, neque intellectus ipsa species, sed fit ex utroque unum, sicut ex actu, et potentia.

Et quando instatur, quod omnis unio realis, vel accidentalis, vel substantialis, respondetur quod in re ita est, quod omnis talis unio vel identice, vel formaliter sit accidentalis, vel substantialis, sed non requiritur quod solum formaliter; sicut passiones entis ut verum et bonum non sunt formaliter ens, sed identice, alias non es-

sent passiones entis, sed ens ipsum cui passiones conveniunt; unio autem objectiva intelligibilis datur ratione ipsius veri, seu cognoscibilitatis, quæ est passio entis. Requiritur tamen ad istam unionem objectivam præsuppositive, vel concomitanter aliqua realis, et intima unio, vel in genere causæ formalis inherens, sicut nostra species quæ est qualitas, vel in genere causæ materialis instantis, sicut substantia Angeli sustentat intellectum suum, et in ratione speciei illi deservit, vel in ratione causæ efficientis, sicut Deus operando intra intellectum, et dando illi esse per immensitatem etiam in ratione speciei potest illum actuare: et posita aliqua unione ex istis, potest etiam secundo modo, seu in genere intelligibili fieri unio, distincta tamen a prima, quia distincto modo fit, et distinctos habet effectus, perficiendo et actuando immaterialiter et faciendo, quod potentia in esse cognoscibili sit objectum, non tertiam aliquam naturam ex representatione et potentia constituendo, bene tamen potentiam actuatam relinquendo.

Ad tertiam difficultatem ex dictis respondetur, quod species sub formalitatem intentionis cognoscibilis, non est determinate substantia vel accidens, sed in utroque reperiri potest, pertinet enim species ad duplex genus, scilicet ad entitativum sicut qualibet alia formæ existentes, et ad intelligibile. Ut autem diximus ordo intelligibilis identice quidem est ens, et præsuppositive, non formaliter, cum pertineat ad passionem entis, sequitur enim addens quod sit verum et intelligibile, non autem formaliter est ens et ita species, ut intrat ordinem intelligibilem et intentionalem non est formaliter substantia, vel accidens, sed solum identice et præsuppositive. Pertinet autem species ad ordinem intelli-

bilem, quia ex sua natura est vicaria objecti, et representativa illius, ut per talem representationem reddatur intelligibilis, et cognoscibilis a potentia, et sic ejus munus ad ordinem cognoscibilitatis spectat. Et respectu hujus ordinis per accidens, et materialiter se habet quod entitas speciei sit substantia vel accidens, dummodo enim habeat reddere rem intelligibilem et cognoscibilem illo immateriali modo qui requiritur, ut potentiam informet, nihil per se conducit quod sit entitas substantiæ vel accidentis loquendo in quarto modo per se; esto in re necessario debeat esse accidens vel substantia. Et sic invenimus munus speciei in substantiis separatis respectu proprii intellectus cui conjunctæ sunt, et in Deo etiam respectu beatorum, quibus intentionaliter et per modum speciei unitur, quia in se habet sufficientem immaterialitatem, ut per se, et non per aliam superadditam speciem intelligibilis sit respectu omnium intellectuum quibus illabitur, et intimus est illapsus efficiente in eis esse.

Ad quartam difficultatem respondetur, quod attinet ad subiectum educationis, speciem intentionalem, quæ accidens est, ab illo subiecto educi, cui inhaeret, sive sit potentia cognoscens, sive medium per quod transit, ubi inhaeret, inde educitur. Et licet habeat esse intentionale, tamen quia hoc identice et materialiter in re quoddam accidens est, in quantum accidens, a subiecto dependet et ab eo educitur, sicut etiam formæ artificiales, quia in re accidentales sunt a subiecto naturali educuntur, modo tamen artificioso.

Quod vero attinet ad causam efficientem in speciebus intelligibilibus facilis est responsio, nam substantiis separatis infunduntur species in sua creatione, vel separatione ab auctore nature, supposita D. Thomæ

sententia quod non accipiunt cognitionem, seu species a rebus. Quod si accipiunt, oportet ponere in eis intellectum agentem, qui a rebus externis species hauriat et efficiat, sicut noster intellectus a phantasmatis. Quod vero attinet ad species intelligibiles quas nos pro isto statu accipimus illæ effectivæ procedunt ab intellectu agente, qui illas a phantasmatis educit, ut infra tractabimus questione x.

Quod vero attinet ad species sensibiles, si loquamur de speciebus sensuum interiorum, illæ fiunt a sensibus externis, quia phantasia (id est, cognitio interiorum sensuum) est motus factus a sensu secundum actum ut dicitur de Anima. Quomodo autem inferiores sensus agere possint, et emittere species in sensus internos, qui petunt species superiores, dicemus quæst. viii, art. iii. Et est fere eadem difficultas, quomodo objectum externum effective producat species immaterialiores se in ipso sensu. Et ad hoc explicandum reducitur totius difficultatis summa, possuntque de hoc esse tres sententiæ. Prima, quod fiant ab aliquo sensu agente, quem posuerunt aliqui ad modum intellectus agentis, ut ab objectis externis eliciat species, sicut hic a phantasmatis. Secunda, quod fiant ab objectis virtute participata a cælo, et intelligentia movente, quia objectum cum sit ita materiale, et grossum non potest intentionales species producere, nisi ex virtute aliqua participata a superiori causa et intelligentia. Et huic sententiæ favet S. Thomas questione v de Potentia, art. viii, ubi id clare affirmat. Tertia sententia est, quod species producantur effective ab ipsis objectis, quia secundum se sunt sufficienter in actu non solum ut moveat, sed etiam ut terminent sensationem, hac enim ratione ut dicemus articulo sequenti sensus externi non

formant idola, aut speciem impressam, quia objecta ipsa sunt sufficienter in actu ad terminandum cognitionem sensus, et ad movendum.

Inter has sententias, prima omnino expungenda est, sicut rejicitur a Thoma 1 p. quæst. lxxvi, art. iii ad 1 et quæst. de spiritualibus creaturis, art. ix et quæst. de Anima, art. iv ad 5. Ratio autem quare sensus agens omnino poni non potest, ea est, quia talis virtus quæ vocatur sensus agens debet esse virtus in ipso animali existens (si enim esset in objectis, non esset sensus, et cessaret prædicta sententia) si autem in animali existat, oportet illi assignare peculiare organum, et sedem cum sit peculiaris potentia, eamque externam cum agat in exteriora objecta, quod nusquam in toto corpore animalis apparet, nec facile capi potest, quomodo sensus unus, et potentia una corporea habeat tantam amplitudinem, ut pro omnibus sensibus tam diversas species possit ab objectis extrahere. Nisi dicatur, tot esse sensus agentes, quot sunt cognoscentes, et in unoquoque organo esse sensum agentem pro speciebus illius generis, quod certe sine ullo fundamento, vel experientia (cui res naturales innituntur) affirmatur. Præterea talis sensus agens sive unus sit, sive plures, oportet quod ad producendas species ex objectis, vel ipsis appropinquet, vel virtutem suam ad ea diffundet. Primum repugnat experientia, cum constat tam multa nos sentire, et eorum species in nobis habere sine hoc quod sensus noster rebus ipsis appropinquet, sed a longe manendo. Secundum majorem difficultatem habet, quomodo possit sensus agens virtutem suam emittere ad objecta ita distantia et tam brevissime, ut unico instanti usque ad cælum virtutem emitat, et inde eliciat species, easque ad oculos revehat; quomodo

item tam exigui corporis virtus, totum cœlum discurret, ut e toto species hauriat.

De secunda vero et tertia sententia existimo non esse considerabilem diversitatem inter illas, sed recte dici posse, quod objecta emittunt intentionales species cum subordinatione et participatione ad influentiam cœlestem, dummodo tamen influentiæ istæ non sint dependentes a motu cœli sicut generationes et corruptiones physicae, id enim expresse advertit S. Thomas loco citato ex quæst. v de Potentia : « Cesante, inquit, motu cœli erit quidem actio in istis inferioribus illuminationis, et immutationis medii a sensibus, non autem erit actio per quam transmutatur materia, quam sequitur generatio et corruptio. » Et constat, quod post diem iudicii exercebitur visio et sensatio aliorum sensuum, tam in cœlo empyreo, ubi non est motus, quam in toto hoc universo fuerint beati, ergo efficientia specierum sensibilium non dependet a motu cœli, sed ab aliis influentiis illius, quibus actualata corpora præsertim per lucem quoad species visibiles, illas producent. Quod si ita est, ut probabile apparet, a non modica difficultate liberabimur infra quæst. viii, expendendo a quo principio fiant species intentionales sensuum interiorum, quæ nobiliores sunt speciebus sensuum inferiorum, ad omnia enim ista virtus cœli sufficiens principium erit.

Unde non obstat quod in hac quarta difficultate objicitur, quod species sunt nobiliores objectis, solum enim sunt nobiliores secundum quid, et quantum ad modum intentionalis immaterialitatis, quæ simpliciter sensibilis est, et tamen quoad illam juvantur a causa superiori, scilicet cœlo, quæ ad istam majorem perfectionem intentionalem, habet eminentem virtutem.

Ad confirmationem respondetur, quod illæ species in quantum inhærent sicut accidentia corporea, extensionem in se habent, et in potentia sensitiva. Cæterum, sicut in quocunque puncto potest calor extensus habere omnes gradus etiam ut octo, ita virtus speciei representativa totius objecti, potest in quocunque puncto inveniri, quia ista non dependet ab extensione circa subjectum, sed a virtute qua respicit objectum.

Ad quintam difficultatem respondetur, quod species comparata ad objectum cuius gerit vices nullam efficientiam habet circa ipsum, sed nudam representationem, quæ non est efficientia erga objectum, cum plerumque tale objectum non existat, ut circa illud operari possit, et tamen æque bene representat; et sic non pertinet ad speciem efficere aliquid circa objectum, sed solum loco illius subrogari, et reddere illud unitum et præsens potentia, quod nihil efficientia dicit, sed tantum imitationem, vel similitudinem, quæ ad genus causæ formalis reducit, quæ redditur objectum cognoscibile, et proxime habile ipsi potentia, ut ipsi uniatu cognoscibiliter, quod totum pertinet ad genus causæ formalis, quæ vice objecti actualat, et representat. Similiter respectu potentia, quam actualat species, non habet efficientiam, quia nullum accidens effective operatur in subjectum cui inhæret, ut multis probavimus in 1 de Generat.

Restat ergo videre, an respectu actus, seu cognitionis species se habeat in genere causæ effective, et sic probabilius est, quod species non solum concurrunt representandum objectum, id est, uniendo illud potentia intentionaliter in quo genere nihil efficientia relucet, sed etiam ad eliciendam ipsam cognitionem effective concurrunt cum po-

tentia. Et ita sentit D. Thomas 1 p. quæst. lvi, art. 1 et quæst. lxxxv, art. ii, et quæst. ii de Veritat. art. vi, ubi inquit : « Quod similitudo cogniti, qua informatur potentia, est principium cognitionis secundum actum, sicut calor calefactionis. » Constat autem quod calor est principium effectivum calefactionis. Et ratio est, quia cognitio est actus potentia assimilativus et productivus speciei expressæ, sed potentia sola non est sufficiens principium effectivum hujus similitudinis expressæ, siquidem non potest ipsi soli assimilari talis effectus, ergo oportet assignare alterum principium effectivum, cui simul cum potentia assimilatur iste effectus, illud autem principium cui effectus assimilatur effectivum est. Non est autem aliud principium cui assimilatur species expressa, ut egrediens a potentia, nisi impressa, quæ determinat illam ad tale objectum, ergo cum in tali egressione quæ effectiva est, egrediatur a potentia et specie illa cognitio et similitudo, manifestum est, quod non sola potentia est principium effectivum, sed potentia ut determinata per speciem, et consequenter species ipsa effective cooperatur.

Ad instantias allatas contra hoc in hac quinta difficultate respondeatur. Ad primam de concursu vitali dicimus, quod species non est principium concursus vitalis radicale, et principale, sed determinativum et specificativum ejus, eo quo potentia ista vitalis dependet ab objecto in suo concursu ut a determinante et specificante, principium autem concursus vitalis per modum determinantis, non oportet quod sit intrinsecum, sed ab extrinseco potest provenire, sicut habitus qui supervenit potentia et cum ipsa concurrat effective, et tamen potest ab extrinseco provenire; sed est differentia

quod habitus, seu lumen determinat potentiam ex parte virtutis et confortando vires ejus erga determinatum objectum, species autem solum representando et uniendo intentionaliter objectum, et hoc simul cum potentia parit notitiam etiam concurrente effective, sicut in generatione animalis concurrat active semen viri, quod potest magis ac magis perfici intra lineam suæ activitatis et virtutis, sicut potentia per habitum, sed tamen ulterius indiget semine femineo, quod ex conjunctione ad spirituosam virtutem seminis virilis, effective influit in productionem foetus.

Ad aliam instantiam respondetur, quod species de se non est inferior ad ipsam potentiam in influendo, quia potentia solum habet perfici a specie quantum ad ultimam determinationem specificationis objectivæ, quod vero species ipsa subordinatur potentia, vel non subordinatur in ordine ad eliciendam cognitionem, per accidens ipsi est. Et aliquando species subordinatur potentia, ut quando sustentatur ab ipsa, et est accidens ei ab extrinseco superviens, tunc enim tota vitalitas est a potentia, et species in influxu ad actum vitalem ei penitus subordinatur. Aliquando vero potentia subordinatur speciei, ut quando species sustentat potentiam, et est radix influendi vitalitatem in actum ejus, sicut quando ipsa substantia spiritalis, verbi gratia, Angeli habet rationem speciei pro cognitione sui, non subordinatur potentia, sed potius eam subordinat sibi in ratione immaterialitatis objectivæ, et vitalitatis, multo perfectius hoc facit Deus, respectu cujuscuque intellectus beati, quia Deus est radix prima omnis vitalitatis et immaterialitatis intellectus, et sic uniendo se per modum speciei, non subordinatur intellectui, sed subordinat il-

lum sibi. Imo loquendo per locum intrinsecum, si objectum ipsum per se sit perfecte immateriale et intelligibile, et non careat vitalitate, quia est radix vitæ potius debet subordinare sibi potentiam tanquam feminam intelligibilem, quæ fecundatur objecto, quam e contra. Sed propter imperfectionem speciei, quæ solum est vicaria objecti, et caret radice vitalitatis subordinatur potentiæ, et Animæ ad vitalem influxum in actu. Unde etiam patet ad aliam replicam, quod species et potentia, non ex æquo concurrunt ad cognitionem, sed species ut subordinata, vel ut subordinans potentiam, sicut explicatum est.

Ad sextam difficultatem respondetur, quod licet species, seu similitudo, ut habeat relationem realem prædicamentalem ad objectum, requirit existentiam illius, tamen ut sit representativum ejus, et exerceat representationem ad potentiam, sufficit transcendentalis ordo ad objectum qui remanet etiam non existente objecto, et est fundamentum illius relationis, sicut mortuo imperatore potest imago ejus representare ipsum, licet non respiciat realiter ipsum. Et sic diximus in Logica, quæstion. XXI, art. 1, quod licet signum consistat in relatione secundum esse, tamen exercitium representandi non fit per relationem ipsam, sed per fundamentum ejus, quod est esse representativum, sicut pater licet relatione sit pater, non tamen relatione generat, sed fundamenta relationis, quæ est potentia generativa. Videatur ibi.

Ad ultimam difficultatem, quod attinet ad tactum et gustum, dicitur quod licet ad eorum sensationem requiratur contactus et applicatio localis, quia immediata debent esse objecto, tamen hoc non sufficit ad elicendam sensationem, nam etiam ignis est conjunctus ligno, nec ta-

men sentit, sed requiritur vitalis et intentionalis conjunctio, quæ plus petit quam entitativam conjunctionem, quæ etiam non cognoscentibus est communis, sed oportet ut objectum fiat unum cum ipsa potentia in ordine cognoscibili, id est, intentionali, et representativo modo, quantumcunque propter materialitatem ipsius potentiæ tactus, requiratur etiam propinquitas localis objecti. Quod vero attinet ad sensus internos, etiam ipsi requirunt species, tum propter generalem rationem omnium cognoscentium, quia actuari et determinari debent ab objectis modo intentionali et cognoscibili; tum specialiter, quia cognoscunt in absentia, et sic requirunt suppleri objecti præsentiam per subrogationem speciei. Nec sequitur, quod si species conservantur in absentia, perpetuo representent in actu, sicut nec representant actu omnes species, quæ inhæsiue conservantur in intellectu, eo quod licet præbeant effectum formalem entitativum existendi in potentia, sed non intentionalem, nisi quando actu applicatur et excitatur potentia erga tale objectum, eo quod intentionalis informatio est conjuncta cum vitali concursu potentiæ ad actum determinatum eliciendum erga tale objectum, a quo mediante specie actuatur, et determinatur potentia. Sic autem informare subjectum, ut semper operetur, non convenit omni formæ informanti, ut patet in habitu existente in potentia, nec tamen semper operante; sic species, licet entitative inhærendo informet potentiam, tamen intentionaliter non informat, nisi quando potentia conjungitur actui, et applicatur seu excitatur ad illum, quia informatio objecti est ad pariendum notitiam tantum, species autem per suam entitatem informat inhæsiue, et quantum informat intentionaliter, est quan-

do objectum mediante specie, et non solum entitas speciei informat. Et ideo ut supra diximus, distincta est unio speciei entitativa ab intentionali, quia in entitativa sola species informat, in intentionali objectum est quod informat ad notitiam formandum, licet mediante specie, ut vices sui generante et ut contentum in ea.

Quomodo autem diversæ species quæ videntur solo numero distinctæ, quia representant objecta numero distincta, sint in eadem potentia simul, ut cum videmus duos homines aut lapides, explicavimus lib. 1 de Generat. quæst. IX. Vere enim non videntur solo numero distingui, quæ diversa individua representant, si diversa accidentia, aut modos eorum representant, quæ specie differunt inter se, et habent etiam illud pro objecto proprio; sed duplex species ejusdem individui hæc multiplicatur, et differt solo numero.

ARTICULUS IV.

Utrum sensus externi forment idolum, seu species expressam ut cognoscant?

Loquimur de sensibus externis, quia de formatione idoli in sensibus internis sequenti quæstione agemus. Est autem idolum seu species expressa (in intellectu vocatur etiam conceptus seu verbum, quia loquendo seu dicendo exprimitur) similitudo quædam per modum imaginis representans in actu secundo et per modum termini cogniti ipsum objectum, ideoque frequenter vocatur a D. Thoma medium *in quo*, seu ad instant medii *in quo*, ut in quæst. IV de Verit. art. II ad 3, distinguit autem illam D. Thomas a specie intelligibili, et ab actu cognitionis, et ab intellectu, et a re intellecta, ut videri potest

in quæst. VIII de Potent. art. 1, et quæst. IX, art. v. ut latius explicavimus infra quæst. XI, artic. II, simulque causas ob quas necesse est ponere hoc verbum sic distinctum ex D. Thoma assignabimus.

Difficultas ergo est, utrum etiam in sensibus externis necesse sit formare aliquam talem speciem seu imaginem, non quidem propter aliquam necessitatem ex parte objecti, quia neque est absens, neque immateriale, sed propter necessitatem ex parte actionis, quia debet habere terminum. Et hinc sumitur ratio dubitandi, quia impossibile est intelligere veram actionem sine termino, actio autem immanens vera actio est de prædicamento actionis: nam si non est actio, sed qualitas, restat inquirere qua actione producatur talis qualitas, siquidem alicujus actionis debet esse terminus, et de illa procedit ratio facta. Constat autem, quod ille terminus est species expressa, quia est qualitas assimilativa objecti, et terminus cognitionis, et manet intra ipsam potentiam cognoscentem, quia ab actione immanente fit, ergo talis terminus productus pertinet ad ipsam potentiam, ut reddat eam cognoscentem, et sic habet omnes conditiones speciei expressæ. Nec potest dici, quod illa actio producat aliquid extra potentiam, tum quia non est actio transiens; tum quia nihil immutatur extra potentiam a visione ut visio est reali immutatione, sed solum denominatione extrinseca visi. Quod si dicatur, producere aliquid in sensibus internis, hoc verum quidem est, sed tamen ibi non producant sensus species expressas, sed impressas, quia producant id quod est principium cognoscens sensibus internis, ergo si quid producant per modum speciei expressæ, sibi ipsis deservit, non sensibus internis.

Circa hanc difficultatem P. Suarez in lib. de Anima, cap. v, refert opinionem aliquorum Thomistarum qui censent per cognitionem abstractivam produci aliquid terminans ipsam, non vero per cognitionem intuitivam, citatque pro hac sententia Cajetanum 1 part. quæst. xxvii, art. 1, et alios. Sed tamen Cajetanus citato loco non negat universaliter pro omni cognitione intuitiva verbum, seu speciem expressam cum eam concedat pro omni intellectu in viatoribus, in beatis autem partialiter verbum concedit non ædæquatum; solum vero negat Angelum in cognitione sui formare verbum, respectu vero reliquarum cognitionum non negat, inter quas plurimæ sunt intuitivæ, ergo male attribuitur Cajetano, quod indistincte dixerit in notitia intuitiva non formari verbum. Aliam refert opinionem ex Scoto, Durando, et Gabriele, quod verbum seu species expressa, non est distincta a cognitione, et ita non est imago in qua res videtur, sed actus quo videtur. Ipse vero Suarez tenet ibidem, quod in omni cognitione producit terminus, sed solum modaliter distinctus a cognitione, illique intrinsicus, præter quem nullum alium, neque realiter, neque modaliter distinctum docet produci a cognitione. Itaque in ipso actu intelligendi distinguit id quod productionis est, et quod qualitatis, et dicit quod ut productio, solum modaliter distinguitur ab illa qualitate, sicut omnis actio distinguitur a suo termino, ut autem qualitas est, est ipsum verbum mentis, neque oportet ponere aliam qualitatem quæ sit intellectio. Unde non ex indigentia, et necessitate objecti, quod sit absens, vel præsens, vel immateriale, sed ex necessitate actionis, quia exigit terminum, producit illa qualitas, quæ est verbum seu species expressa, idque ad alias potentias extendit

ibi num. x, Sequuntur Conimbricenses in de Anima, cap. viii, quæst. iii, art. iv ad 5, ubi in sensibus externis fatentur gigni aliquem terminum similem verbo per expressionem rei cognitæ.

Nihilominus ommissa nunc formatione verbi in intellectu, de quo redidit sermo quæst. ii, nunc solum agimus de specie expressa, seu idolo formato a sensibus externis, et inquirimus an sit necessaria ad terminandum cognitionem sensitivam. Et quod attinet ad mentem S. Thomæ, constat ipsum perpetuo denegasse sensibus externis hanc formationem speciei in se ipsis, ut in illa cognoscant objecta sua, ut patet in quodlib. v, art. 1 ad 2 et quodlib. viii, art. iii et 1 p. quæst. lxxxv, art. ii ad 3, cui consonat quod docet eadem 1 p. quæst. xxvii, art. v, quod operatio sensus externi perficitur in immutatione a sensibili, non quia neget operationem sensitivæ potentie, sed quia sufficienter formatur a specie proveniente ab objecto, ut in ejus presentia perficiatur sine formatione alterius similitudinis. Neque exigi talem formationem ut operatio ipsa, seu actio terminum habeat, docet in 1 contra Gent. cap. c, ubi ostendit non esse de ratione actionis immanentis, ut habeat aliquid operatum et factum ab ipsa: « Sicut audire, inquit, et videre, hujusmodi enim perfectiones sunt eorum, quorum sunt operationes, et possunt esse ultimum, quia non ordinantur ad aliquid factum quod sit finis. »

Nec obstat quod in lib. de somno et vigil. lect. ii, docet D. Thomas ex Aristotele permanere simulacra in sensibus externis etiam in absentia sensibilium, ut cum aliquis defixit oculos in sole, omnia ei videntur lucida etiam remotis oculis a sole, et cum intense respexit colorem viridem, aut purpureum, etiam remotis inde oculis, omnia illi apparent il-

lius coloris, quod non est, nisi quia simulacra illa remanent in oculis; sed non possunt manere species impressæ, quia istæ dependent in fieri et conservari ab objectis, ita ut in eorum absentia non permaneant, ergo solum verificari potest de speciebus expressis quæ manent in oculis. Respondetur quod illa simulacra quæ dicuntur manere in oculis, in absentia sensibilium, non sunt species aliquæ expressæ in quibus cognitionem suam perficiat sensus, nec species impressæ ab objectis ad sensum, quia istæ cessant objectis remotis, sed illæ species impressæ (hæc vocantur ab Aristotele et D. Thoma simulacra, seu similitudines) quæ ab oculis ad sensum communem et alios sensus internos derivantur, recipiunturque in spiritibus, et in illis deferuntur ad sensus interiores. Quando ergo facta est aliqua vehemens impressio ab aliquo excellenti sensibili, et cum magna attentione sensus, tunc omnes spiritus, qui sunt in oculis replentur illis speciebus, eisque vehementer imprimuntur: unde cum non omnes statim ascendunt ad sensum communem propter multitudinem spirituum quos excitavit attentio, et propter vehementiam sensibilis imprimentis species in spiritibus, ut mittantur ad sensum communem, fit inde ut etiam remotis oculis ab objecto, et concurrentibus aliis speciebus alterius objecti, cum illæ quæ sunt in spiritibus pro sensu communi non dum sint totaliter emissæ ob copiam spirituum, confundunt et impediunt alias, quæ ab aliis objectis veniunt, et sic videntur omnia similia illis objectis, quæ ante videbantur saltem confuse, et juxta impressionem factam in illis spiritibus nondum emissis, et adhuc impressionem illam retinentibus, quia fortis fuit. Non autem requiritur quod maneant species expressæ, vel quæ ab objec-

tis imprimuntur, sed quæ a sensibus transmittuntur ad sensum communem, et in spiritibus imprimuntur.

Quapropter in sententia D. Thomæ duo colliguntur. Primum, quod sensus externi species aliquas imprimunt per cognitionem suam, easque producent in sensus internos. Patet hoc, quia sensus interni non participant species immediate ab objectis, sed mediantibus sensibus externis, qui primo accipiunt ab objectis, et inde transmittunt ad sensum communem et alios, nec sunt aliæ viæ, per quas species istæ mittantur; et præsertim, quia sensus interiores non solum judicant de objectis sensuum, sed etiam de actibus eorum, ut quod oculus viderit, auditus audierit, etc. ergo oportet, quod species transmittuntur a sensibus ad interiores potentias, quia debent representare objecta ut cognita ab exterioribus sensibus; unde et phantasia dicitur Philosopho in de Anima, quod est motus factus a sensu secundum actum, quia scilicet a sensu cognoscente in actu, movetur phantasia, quæ motio non nisi per impressionem alicujus speciei fieri potest. Habet ergo sensus factus in actu, id est, actu cognoscentis vim producenti, et imprimendi species in potentias interiores.

Secundum est, quod sensus externus non format idolum, seu speciem expressam, in qua objectum suum cognoscat: hoc enim præcipue sanctus doctor excludit. Fundamentum est, quia cognitio sensitiva essentialiter est experimentalis, experientia deducta ab ipsis objectis, et ex motione eorum in sensus. De ratione autem talis cognitionis est, ut in illam ultimatè resolvatur omnis nostra cognitio, utpote ab ipsa inchoata, ergo necesse est, quod objectum non attingat in aliqua imagine a se formata, sed immediate in ipsomet objecto

in se. Patet consequentia, quia si res cognoscitur in imagine formata ex impressione ipsa objectorum, non-dum est experimentalis ipsius rei in se, sed in alio, scilicet in formatione imaginis, in qua res illa representatur, ergo illa cognitio adhuc est resolubilis secundum comparationem illius imaginis ad ipsam rem cuius est imago, unde enim iudicari debet et resolvi, quod illa imago fit talis rei in se ipsa, nisi res cognoscatur in se sine imagine tanquam terminus cognitionis. Si enim in alia imagine cognosceretur, de illa rediret eadem difficultas, quomodo deberet ultimate iudicari per experientiam quod esset imago talis rei, non cognita ipsa re in se sine imagine, ergo in cognitione desumpta ab ipsis rebus, oportet ultimam, et experimentalem cognitionem reducere ad aliquam cognitionem, quae fiat sine imagine, sed immediate attingat rem ipsam in se, et continetur, seu coordinetur cognitio cum ipsis rebus, de qua ratione supra egimus articulo primo et ostendimus non currere in Angelis, etsi habeant scientiam experimentalem, quia eius certitudo non est resolubilis in ipsis res, a quibus scientiam non accipiunt sicut nos. Quod autem species expressa naturaliter representet, non sufficit certificare nobis experimentaliter, quia potest falso representare, ut sepe fit in phantasia, ergo certitudo experimentalis non potest consistere in intellectu formante verbum, neque in phantasia formante idolum, sed debet resolvi in sensum attingentem rem in se sine imagine. In Angelo autem, qui non habet sensus, debet accipi certitudo experientiae non ab ipsa re, a qua non accipit species, sed ex infusione superioris causae, dantis illas species. Omitto, quod cognitio externa propter sui imperfectionem et materialitatem non potest se ipsam attingere,

neque accidentia quae in se sunt, sed objecta corporeo modo sibi applicata, illa autem imago, seu species expressa deberet inherere ipsi potentiae elicenti illam, et consequenter deberet cognitio, quae mediante tali imagine formatur immediate ferri in tale accidens inherens ipsi potentiae, quod pertinet ad quemdam modum reflexionis. Ceterum de efficacia huius rationis agemus infra q. viii, art. iii, ubi explicabitur quomodo sensus interni utantur idolo, seu imagine.

Ad rationes dubitandi a principio. Ad primam respondetur, quod ut diximus in q. xiv Physic. et in q. xix Logicæ. in prædicamento actionis, actio immanens non est formaliter actio physica de prædicamento actionis sed metaphysica, quae est qualitas, virtualiter autem potest esse transiens et productiva, sed in quantum immanens, formaliter est qualitas, alias non esset immanens per se et ratione sui, sed ratione termini inherens ipsi agenti, quod est esse immanentem non in ratione actionis, et ut actio est, sed ratione termini non ut ab actione attacki, sed ut per passionem recepti. Nam omnis actio, quae per modum causalitatis est fieri, et transitus termini de fieri ad factum esse, non est immanens in ipsa ratione, et statu actionis, sed in ipso facto esse termini. Actio enim ut actio, dicit fieri, et tendentiam, seu causalitatem termini, ergo ut actio et sistendo intra lineam prædicamenti actionis repugnat, quod sit immanens, et quod sub formalitate immanens sit actio, ut causalitas præcise, seu fieri, nisi dicatur immanens, quia terminus eius manet non in alieno subjecto sed in ipso agente, sed hæc immanentia, seu inherencia termini in ipso agente, vel in alio subjecto, omnino

per accidens se habet ad actionem in ratione ipsa actionis, quia non ipsa actio perficit immanenter, neque actualiter ipsum agens, sed est fieri ipsius termini, et terminus est qui actualiter et inheret agenti non ut agens, sed ut passum inherentiae eius. Quid autem pertinet ad essentialem variationem actionis, quod terminus eius qui inheret in passo, habeat pro passo ipsummet agens vel aliud subjectum extra agens? In sententia autem S. Thomae actio immanens per se ipsa ratione actionis immanens est, quia non datur ut fieri ipsius termini, sed ut perfectio, et actus ultimus ipsius agentis, actio autem transiens, seu de prædicamento actionis primo respicit ipsum terminum cuius est fieri, quam actuare ultimo ipsum agens; quae est ratio S. Thomae i contra Gent. cap. c, quia actio immanens est ultima perfectio, et quaeritur propter se, ut constituat cognoscentem, vel intelligentem in actu secundo, quae est summa cognoscentis perfectio, non autem quaeritur propter ulteriorem terminum. Unde ultima felicitas seu beatitudo in ipsa operatione, et actu secundo cognoscendi consistit, non in aliquo termino producto. Quod si aliquando producit per istam operationem terminus, verbi gratia, verbum, seu species expressa, non est propter ipsum terminum, sed magis terminus propter cognitionem, scilicet ut in eo producto exerceatur contemplatio et cognitio, et in ipsa perfecta contemplatione ultimo sistitur. Ergo actio immanens ut formaliter immanens non est de prædicamento actionis, sed qualitas habens vim et eminentiam actionis producentis, ut amplius dicemus quæst. xi, art. i. Videatur Cajetanus i part. quæst. lxxix, art. ii, §. Quoad secundum; Ferrariensis ii contra Gent. cap. ix et lxxxii; Bella-

minus lib. ii de Christo, cap. xvii, qui hanc sententiam tenet.

Ex quo patet ad omnia quae in primo argumento tanguntur. Nam quod dicitur omnem actionem debere habere terminum, respondetur debere habere, sed non eodem modo, nam actio immanens ut formaliter immanens solum habet terminum contemplatum, aut amatum, seu terminum objectum, non productum, ideoque vocatur actio metaphysica non physica, id est, immutativa termini; ut autem virtualiter et eminenter transiens, habet terminum productum, sed non semper de necessitate, quia in primo, scilicet in termino contemplato, salvatur. Actio autem formaliter transiens semper habet terminum productum, seu immutatam, quia est formaliter fieri et tendentia ad terminum. Quando autem instatur, quod si illi actus immanens est qualitas, qua actione producit, respondetur procedere actionem immanentem per simplicem emanationem, sicut actio ipsa transiens emanat a suo agente: eo quod immanens virtualiter est transiens, potestque esse productiva termini, ipsumque causare, et sic habet modum procedendi sicut ipsa actio, alias non posset usum productionis habere respectu termini producti, si sic non procederet; in se vero formaliter solum habet respicere terminum objectum, et sic est qualitas non causalitas. Et cum dicitur, quod ista qualitas quae est cognitio est assimilativa, et habet quiddam requiritur ad speciem expressam, respondetur quod ut dicit D. Thomas quæst. viii de Poten. art. i, et quæst. ix, art. v, et aliis locis actio intellectus et verbum seu species expressa distinguuntur, nec ipse actus cognoscendi est similitudo, sed objecti expressi, seu representati contemplatio, et

apprehensio, habetque se ut tendentia ad attingendum objectum, non ut actualis expressio, seu assimilatio. Et ratio est, quia cognitionis effectus solum est reddere potentiam active, et in actu secundo cognoscentem, similitudo vero seu imago expressa, reddit objectum actu representatum, et ut terminum cognitionis intra ipsam potentiam formatum, et terminantem cognitionem, quia ibi immaterializatur et spiritualizatur per modum termini cogniti, sicut in specie impressa per modum principii intelligibilis, ut infra q. XII, art. II, dicemus.

Ad secundum argumentum respondetur, quod visio et actus immanens non respicit objectum extra, tanquam terminum productionis, seu immutationis, sed ut terminum cognitionis. Terminus autem cognitionis ex natura sua non petit esse intra ipsam potentiam cognoscentem, nisi quando ibi redditur formatum et proportionatum in ratione termini cogniti, eo quod extra non habet sufficientem immaterialitatem ad terminandum cognitionem, sed solum intra potentiam, sicut in intellectu, in quo non redditur objectum proportionatum, et formatum, ut terminet, nisi per lucem spiritualem, et hæc extra intellectum non diffunditur, et ita non redditur objectum extra intellectum terminum spiritualizatus, et proportionatus ei, sed solum ut in ipso verbo exprimitur intelligibiliter. In visione autem sensitiva est e contra: quia lux externa reddit objectum sufficienter visibile, et proportionatum ad terminandum visionem in actu; intra oculum autem non potest magis proportionari ab ipsa luce oculo, imo multo minus, eo quod id quod ponitur intra potentiam non manet habile, ut sentiatu sensatione externa, quæ non sentit id quod est intra se, sed extra propter imper-

fectionem, et materialitatem talis cognitionis, et quia sic requiritur ad experimentalem cognitionem, quæ sumitur a rebus, ut explicatum est.

Ad ultimum respondetur, quod sensus externi producant in internos species impressas, ut per eas cognoscant, sicut objecta sensibilia externa producant in ipsis sensibus externis species, quibus ea sentiant, hunc enim processum servari ab objectis ad sensus, et a sensibus externis ad internos docet D. Thomas IV contra Gent. cap. XI. Quod vero sensus externi producant speciem expressam, quæ ad sensus internos delata, eis tanquam in termino objecta representet, non admittimus, sed species expressa sensum internorum ab ipsis formatur, ut dicemus questione sequenti, articulo tertio. Quod si formaretur talis species expressa a sensu externo, non esset ut in ea cognosceret, sed ut sensus internus in ea ad se delata sentiret, quod non est contradieta; et sic salvaretur, quod citato loco dicit D. Thomas et aliis locis supra citatis, quod in isto processu impressionis specierum ab objectis ad sensus, et a sensibus externis ad internos, semper principium et terminus pertinent ad diversas potentias.

QUÆSTIO VII.

DE OBJECTIS SENSUUM EXTERIORUM IN PARTICULARI.

ARTICULUS I.

Quid sit color qui est objectum visus?

Explicatis hucusque generalibus conditionibus objectorum sensibilibus, deinceps ad particularia objecta descendimus. Et primo, occur-

rit objectum visus, quod est color, et lux, et in presenti agemus de colore, in sequenti vero articulo de luce.

Relictis autem variis antiquorum opinionibus circa naturam coloris de quibus Aristoteles lib. de sensu et sensato, lect. VI apud D. Thomam et videri potest Magister Bannez I p. quæst. LXXVIII, artic. III, dubio I de visu, in presenti solum examinabimus definitiones traditas ab Aristotele de colore, quæ sunt duæ. Prima in lib. de sensu et sensato, cap. IV; *Color est terminus, seu extremitas perspicui in corpore terminato*. Secunda est in hoc secundo de An. textu LXVII, et LXXIII *Color est qui movet actu perspicuum*. Perspicuum autem definit Aristoteles *quod est visibile non per se, sed alieno colore, seu lumine*. Lumen autem definitur *quod est actus perspicui, ut perspicuum est*, id est, quod reddit diaphanum illustratum. Prima definitio traditur de colore in se, altera vero secundum suam proprietatem, id est, secundum visibilitatem, quæ est propria passio rei visibilis.

Circa primam ergo definitionem est difficultas, quid nomine extremitatis perspicui intelligendum sit, et quid nomine corporis terminati. Nam aliqui putant quod *ly extremitas* sumitur pro eo, quod est invisibile in genere quantitatis, scilicet pro superficie, vel aliquo simili, et inde magnam sentiunt difficultatem in explicanda hac definitione Aristotelis, quasi velit quod color sit superficies, vel sit solum in superficie corporis colorati, et ideo vel rejiciunt definitionem Aristotelis, ut Pater Suarez lib. III de Anima, cap. XV, num. IV, vel dicunt solum explicare naturam coloris sub proprietate et officio visibilis quod non exercet nisi in externa superficie, ut sentiunt Conimbricenses II de Ani-

ma, capit. VII, quæst. I, art. II ad 3; Magister Bannez libro supra citato; Rubio et alii. Videturque habere fundamentum in D. Thoma libro de sensu et sensato, lect. VI in fine ubi inquit: « Quod si corpora intrinsecus quidem habent superficiem in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non colorantur actu, sed potentia, quæ reducitur ad actum facta corporis divisione, illud autem intrinsecum, non habet virtutem movendi visum, quod per se convenit colori. » Sed non potest dici quod corpora non habent colorem intus quoad essentiam coloris, ergo solum intelligitur quod superficie habent illum in actu quantum ad ipsum exercitium, et munus visibilitatis, et sic ista definitio coloris solum potest intelligi quoad proprietatem et exercitium visibilis.

Nihilominus in utroque Auctores isti decipiuntur. Et quod attinet ad D. Thomam constat duo in hac parte dixisse. Primum, quod color dicitur extremitas in genere qualitatis, seu diaphaneitatis non in genere quantitatis quasi sit superficies, vel in superficie tantum. Secundum est, quod color entitative non est in sola superficie, sed etiam intra ipsum corpus, licet ut videatur, solum appareat in superficie, quia ibi tantum illuminatur a luce. Primum patet in dicta lectione sexta circa finem immediate ante illa verba citata ubi dicit: « Quod autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat rei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatem; illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui, quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum et album, et ideo color non est in genere quantitatis sicut superficies quæ est extremum corporis, sed in genere qualitatis, sicut et perspicui-